

Gabriel Genovart

Un dels filòsofs que més simpàtic m'ha caigut mai és un tal Peppino Russo. Peppino Russo no figura a les històries del pensament. O, millor dit, apareix només a una. Que és la divertida *Història de la filosofia grega* de Luciano de Crescenzo* (i ja té mèrit això d'escriure un llibre d'història de la filosofia que, com el citat, resulti tan entretingut).

A la seva peculiar història, Luciano de Crescenzo intercala de tant en tant, enmig dels venerables mestres de la filosofia grega (Tales, Pitàgores, Sócrates,

Plató...), filòsofs anònims del carrer de la seva Itàlia meridional —De Crescenzo és napolità—, desconeguts personatges contemporanis un tant extravagants i tocats per una peculiar cosmovisió del món i de la vida que, sense que ells en siguin conscients, coincideix de manera sorprenent amb les tesis més destacades d'alguns grans pensadors de la antiquitat clàssica.

Aquest és el cas de Peppino Russo, nascut a Nàpols l'any 1921 i mort l'any 1975. Luciano de Crescenzo conegué casualment aquest personatge singular que vivia a una caseta solitària als afores de Roma i tenia l'estranya curolla de

col·leccionar joguines infantils velles i abandonades, que ell anava recollint dels contenidors de fems i després penjava als arbres dels voltants de casa seva. Els qui coneixien només de vista Peppino Russo asseguraven que estava ben tronat, però Luciano de Crescenzo, que el conegué més a fons, el situa en el seu llibre en sintonia amb els filòsofs de Milet (Tales, Anaximandre i Anaxímenes), perquè, com aquells savis insignes del segle VI abans de Crist, el col·leccionista de joguines napolità deia que "totes les coses tenien ànima". Com recorda De Crescenzo, Tales havia afirmat que "tot estava ple de Déus", Anaxímenes estava convençut que els elements naturals eren potències anímiques en lluita permanent i Anaximandre pensava que fins i tot les pedres tenien *psique*. Aquesta manera de pensar fou qualificada amb el nom d'*hilozoisme*, una paraula grega composta per *hyle* que significa "matèria" i *zoé* que significa "vida"; o denominada també *pampsiquisme*, que vol dir que tot quant existeix és viu i està animat.

En línia amb aquesta concepció, Peppino Russo, molts de segles després d'aquells savis grecs, sostenia també "que totes les coses del món tenien ànima; una ànima que havien arravatat als sers humans en el transcurs de la seva existència". En tenien especialment les joguines dels infants. L'anònim filòsof ho raonava d'aquesta manera: "No és —li deia Peppino Russo a Luciano de Crescenzo— que totes les joguines, tan bon punt surten de fàbrica, tinguin ja, immediatament, ànima. No, senyor, en aquest moment són tan sols uns simples objectes sense cap individualitat. Però quan un infant comença a estimar-los, alguns petits fragments de l'ànima d'aquest ser que estima es fiquen en el material de què estan fetes les joguines i les transformen en matèria viva. A partir d'aquest moment ja no es poden llançar, encara que siguin velles i estiguin espanyades. I per aquesta raó jo les vaig recollint d'allà on puc i les faig seguir vivint en els arbres, entre les flors, sota el sol i la pluja".

Abundant en les seves argumentacions, Peppino Russo s'explicava d'aquesta manera: "Ara li faré una pregunta —li deia al seu interlocutor—: ¿Vostè ha vist mai el cadàver de qual-

que ser estimat? A mi em passà una cosa estranya amb el meu pare —seguia dient Peppino—. Sempre vaig pensar que el dia que es morís jo no podria suportar tant de dolor. Doncs bé, encara que no s'ho cregui, el dia que va ocórrer la seva mort no vaig experimentar cap emoció, diguem que no vaig poder plorar ni una llàgrima. Era allà, dret, sense dir cap mot, i entretant cercava dins mi qualche justificació. Em deia a mi mateix: no plor perquè estic atordit, no plor perquè no puc pensar. No, senyor, l'explicació del meu comportament era molt més elemental: jo em negava a reconèixer el cadàver! Aquell cos estès allà davant, sobre el llit mortuori, tan sols era una cosa, clarament mancada d'ànima, que no tenia res a veure amb el meu pare”.

Conta Luciano de Crescenzo que, dit això, Peppino Russo s'aixecà de sobte, va sortir de l'habitació on conversaven i tornà entrar al cap d'un moment amb alguns objectes a les mans. Eren unes ulleres usades, un rellotge de ferrocarril amb el vidre crullat, una petita agenda de telèfons, una pipa i un petjapapers de marbre amb forma de lleó. Amb tot allò al davant, Peppino prosseguí: “Al dia següent de la mort del meu pare, vaig veure algunes d'aquestes coses que en solem dir ‘efectes personals’. Veure'ls i sentir que m'envaïa l'emoció va ser tot u: a la fi era capaç de plorar! Era allà on s'havia amagat el meu pare: en el *plaid* escocès, en l'estilogràfica amb caperutxa d'or, en la butaca de pell amb els braços desgastats, en totes les coses que havien compartit dia a dia la seva soledat”.

* * *

Objectes amb vida, coses amb ànima... El cinema ha contat algunes vegades històries a les quals un objecte de caràcter físic es va convertint gairebé en el protagonista principal de l'argument. Un objecte va passant per les mans de diferents personatges o és posseït successivament per distints sers humans. Al llarg de la pel·lícula, l'espectador va sentint com aquella cosa material adquireix vida, talment si s'hi hagués anat acumulant quelcom de l'ànima d'aquelles persones que n'han estat posseïdors. Segurament n'hi ha alguna més, però jo

en aquest moment en puc recordar quatre, de pel·lícules amb aquesta característica: *Seis destinos* (Julien Duvivier, 1942), *La vida manda* (David Lean, 1944), *Winchester 73* (Anthony Mann, 1950) i *El Rolls-Royce amarillo* (Anthony Asquith, 1965). A cada un d'aquests títols, un determinat objecte (un frac, una casa, un rifle de repetició i un cotxe de luxe, respectivament) es converteix en el nexa d'il·lació d'històries diverses (que poden ser fins i tot episodis independents) amb personatges distints que es van succeint, però romanent sempre, com a denominador comú, la presència de l'objecte en qüestió que ens arriba a semblar quelcom animat. I encara que no sigui una pel·lícula amb la peculiaritat de les acabades de citar, a *Ciudadada*

no Kane, per posar una altre exemple, quan en els plans finals l'espectador contempla com, entre altres trastos vells, es llança al foc un petit trineu infantil, sent que és qualche cosa més que un objecte el que consumeixen les flames. És l'ànima d'un home el que s'hi s'està cremant.

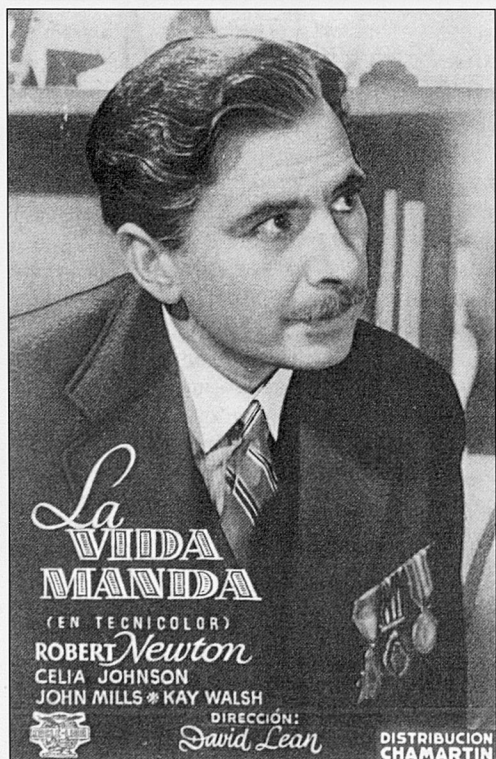
És possible que moltes persones haguem sentit més d'una vegada la presència d'aqueix “quelcom animic” a les coses materials que guarden per a nosaltres una especial significació. Són part gairebé del nostre ser o del de persones que hem conegut i estimat. Jo experiment d'una manera especial aquesta sensació —ja m'hi he referit a altres articles— cada vegada que repàs la meua col·lecció de programes de mà que conté, ordenats i

classificats, uns quatre mil exemplars. Un petit fragment de la meva ànima o de l'ànima de les persones que els posseïren abans de mi roman lligat especialment a uns programes determinats i em fa percebre aquells senzills objectes de paper com si tinguessin vida pròpia. Per això mai no he substituït per un més nou o més ben conservat un programa vell i mustí que fou anteriorment del meu pare, o del meu cosí Llorenç (que ja és mort), o que un dia llunyà vaig intercanviar amb un amic; o un programa que qualche persona estimada em va donar fa molt de temps, o que vaig recollir personalment una tarda de cinema de la meua infància, o que hagués format part de tota aquell lot meravellós de prop de mil exemplars que una de les meves cosines majors em traspasà generosament, dins una caps de sabates, quan jo no tenia més que set o vuit anys.

Una tarda, ja fa temps, remirava amb la meua cosina la vella col·lecció. Contemplàvem els programes de la Metro dels anys quaranta: *El gran vals*, *La cadena invisible*, *Más fuerte que el orgullo*, *Historias de Filadelfia*, *Mundos opuestos*, *Armonías de juventud*, *Mar de hierba*, *La calle del Delfín Verde*, *La dinastía de los Forsyte*, *Sin amor*, *Las rocas blancas de Dover...* La meua cosina agafà aquest darrer programa i se'l mirà amb emoció, fixament. Hi clavà la vista, però es veia el seu esguard, més que no pas en aquell pasquí, s'havia abismat dins la fondària de records i de sentiments llunyans. Al cap d'un moment, digué:

"Aquest deu ser el programa que jo tenia a les mans aquell migdia d'hivern que estava asseguda al portal quan vaig veure que voltava el cantó l'oncle Antoni... Feia una bona estona que seia allà, a una retxa de sol, imaginant com seria l'argument d'aquella pel·lícula que havien de projectar al Teatre Principal el diumenge vinent. La tendra mirada entre Irene Dunne i Alan Marshall em feia endevinar una d'aqueixes històries d'amor que a mi en aquell temps, als meus dotze o tretze anys, m'agradaven tant. Dover... ¿Per on pararia aquell lloc llunyà amb aquells penya-segats tan alts i tan blancs que havíem vist en el *trailer* el diumenge anterior? I aquella parella d'enamorats, ¿quines peripècies haurien de travessar per aconseguir que el seu amor sortís endavant? Sí, seria sens dubte una bella història; una d'aqueixes històries que a mi, sovint, em feien plorar i que sempre volia que acabassin bé perquè, així, jo era més feliç tota la setmana. Però la visió de l'oncle Antoni que acabava de girar el cantó, cinquanta passes avall d'on era llavors ca nostra (en el mateix carrer del Teatre, ¿te'n recordes?), em feu davallar de cop en sec del meu món de somnis per fer-me tornar a la més crua realitat d'aquell temps... tanta sort del cine! Jo no sé si haguéssim pogut suportar tanta poquedat, tantes privacions, tanta pobresa, si no hagués estat per la il·lusió setmanal del cine, d'aquelles pel·lícules que, fins i tot abans que es projectassin, ja començàvem a assaborir amb delectació. No ho sé, si l'haguéssim pogut aguantar tot el sofriment que va seguir a la guerra. I l'home que acabava de voltar a la cantonada i pujava el carrer empinat n'era la viva imatge d'aquell sofriment".

"Vaig vacil·lar un moment si seria o no l'oncle Antoni. ¿No deien que era a la presó? Però no hi havia dubte que era ell. Envel·lit, molt més magre, amb el semblant abatut i el rastre del patiment reflectit a la seva cara; tan diferent d'aquell home corpulent i alegre que jo, anys enrere, havia conegut. Em vaig incorporar i em vaig avançar una mica davant el portal. L'oncle també em conegué i es deturà. Més de vint passes enfora un de l'altre, ens miràrem de fit en fit. Em feu un gest d'escomesa i em va semblar que als seus ulls eren a punt de guaitar-hi les llàgrimes. El meu primer impuls fou córrer cap a ell, però vaig girar en rodó per enfonyar-me dins ca nostra i avisar la meua mare. Al fons del corral, la mare ensofrava palmes: 'No pot ser mai —em digué—. ¿I no saps tu que l'oncle Antoni està tancat a Formentera?'. 'Idò l'han amollat —vaig replicar—, perquè segur que és ell'. No hi hagué lloc a més raons, perquè l'oncle acabava d'entrar. 'Ave Maria puríssima', sentírem que deia en passar el portal, amb el seu inconfusible mallorquí aixemporrat (ell, com tu saps, era basc). La mare, que havia reconegut a l'acte aquella veu, va romandre per uns segons com a petrificada. 'Concebuda sens pecat', contestà després, amb les paraules ferides per l'emoció i la sorpresa; i sortí escapada a l'encontre del visitant inesperat. A l'aiguavés d'entrada es trobà amb el seu cunyat. Amb una mescla de llàstima i d'alegria contemplà de dalt a baix l'home que acabava d'entrar. Segur que, com jo mateixa, comparava la imatge d'aquell ser esbucacat amb la del militar plantós que, altre temps, amb l'uniforme de carabiner, xapava el carrer quan passava. 'Toni, fill meu —li digué—, ¿i què t'han fet?'. 'He *vuelto* viu, Catalina —contestà l'oncle—. Molts no *pueden* dir lo mateix'. I s'abraçaren tots dos, plorant.

Sempre m'esperava allà dins qualque lloc llunyà i seductor que em prometia una bella història, una bella història per fer-me oblidar les misèries de la vida quotidiana. Com, per exemple, aquell lloc anomenat Dover; aquell Dover de les roques blanques"

"¿I jo què t'he de contar? Coses d'aquell temps. Nafres que havia deixat la guerra. El cine ens ajudava a oblidar-les, aquelles penes. Això quan hi podíem anar, que no era sempre. A vegades havíem d'escurar tots els racons de la casa per poder menjar i no sobraven ni les dues pessetes que valia l'entrada més barata. En qualque ocasió es donà el cas que, del meu carrer, entre les veinades que eren poc mes o menys de la meva edat, només una de nosaltres havia pogut anar al cine. I llavors, ¿saps què fèiem? Idò, entre setmana (aquelles llargues setmanes d'hivern), ens reuníem un capvespre a una casa o altra, davant el foc d'una ximeneia; i mentre esbrinàvem palmes, fèiem llatra i cosíem senalletes i ventadors, aquella qui havia tingut la sort d'anar al cine el diumenge anterior ens contava la pel·lícula que havia vist. I, al mateix temps que escoltàvem, ens afanyàvem totes per treure un dobler amb l'esperança de poder anar-hi nosaltres el diumenge següent. Érem pobres, molt pobres, i vivíem temps molt difícils; però érem joves i teníem una capacitat d'il·lusió i d'alegria, de gaudir de les coses més petites i de fer bulla de qualsevol cosa que jo tinc la impressió que la joventut d'avui, farta de tot, quasi ha perdut per complet (i si no, ¿em vols explicar per què es droguen?). I no dubtis que una de les principals il·lusions d'aquell temps —per a molts la més important de totes— va ser el cine, la inofensiva i beneïda droga del cine".

"Com quasi tots els altres del poble, el meu era també un carrer humil, de gent molt senzilla. Bona part de les seves cases eren pobres, antigues, rústegues. Un aiguavés d'entrada, un carrerany estret que s'obria a un costat cap a una cuina fosca i donava a un corrallet ombrívol, a la part de darrera. I dues o tres cambres, a la planta alta. Això era tot, o quasi tot, a molts d'habitatges. Tinc clavada a l'ànima l'escena d'aquell dia que l'oncle va venir a veure'ns, acabat de sortir de la presó. El veig plantat a l'aiguavés, aquell rude aiguavés de trespòl de mescla, amb mitja dotzena de cadires velles

de bova com a únic mobiliari i les parets emblanquinades de calç, amb una blancor que quasi escopia la llum del sol que entrava pel portal; i la mare i ell plorant tots dos, enllà enmig, en silenci. Ja em diràs tu si no era més que necessària una forma d'evasió que en fes fugir del cap aquelles afliccions... Jo vivia al carrer dels somnis. La diferència més notable del meu carrer amb els altres de la vila era que, un poc més amunt de casa meva, hi havia el teatre: el Teatre Principal. En certa manera em sentia privilegiada per viure allà, per tenir tan a prop aquells móns fascinadors que setmanalment desfilaven per la pantalla i que contrapesaven la migrada realitat de cada dia. Sempre m'esperava allà dins qualque lloc llunyà i seductor que em prometia una bella història, una bella història per fer-me oblidar les misèries de la vida quotidiana. Com, per exemple, aquell lloc anomenat Dover; aquell Dover de les roques blanques".

"¿Saps una cosa? Les nostres cosines, les filles de l'oncle Antoni, que eren uns pocs anys majors que jo, de deu vegades nou no hi podien anar, al cinema. Quan, per no sé què del Moviment, varen treure l'oncle del cos de carabiners i després l'empresonaren, la seva família passà, de cop i volta, d'una vida decorosa a una pobresa quasi extrema. A mi em feia pena si un diumenge jo i les meves amigues podíem anar al cine i les meves cosines no ho podien fer. Trobava que no era just. L'oncle, quan va sortir del presidi de Formentera, hi posà re-

mei, a aquella injustícia. Per poder sobreviure i perquè no faltàs pa a la taula, feia jornals de sol a sol; i, perquè les seves filles i la dona poguessin anar al cine, es va llogar d'acomodador. Així tota la família tenia entrada de franc. Altres coses els podien faltar, però no volgué que els mancàs aquell esplai del cor cada setmana".

* * *

Tenia tota la raó Peppino Russo, l'ignot filòsof napolità. Les coses, a vegades, tenen ànima. El programa de mà de *Las rocas blancas de Dover* és un programet senzill i no és especialment vistós. Però, per a mi, té ànima. Els somnis d'una adolescent i la commovedora història de l'oncle Antoni en formen part, d'aqueixa ànima. La història d'un represaliat, d'un presoner polític que, quan va sortir del camp de concentració a mitjans dels anys quaranta, es va col·locar d'acomodador perquè, en un temps en què tot escassejava, no volgué que les seves filles es vessin privades d'aquella ració de fantasia, de la porció d'il·lusions i de somnis que el cinema donava cada diumenge. Aquells somnis de cine que foren llum i escalfor per a tantes vides en els anys més grisos i freds de la postguerra. ■

(*) DE CRESCENZO, L. *Historia de la filosofía griega*. Barcelona: Seix Barral, 1986.

